

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag.

Men schrijft ons:

De heer F. E. Posthuma,¹ van Leeuwarden, heeft op de 86ste algemeene vergadering van de leden der Maatschappij van Nijverheid in het Westerkwartier te Noordhorn eene belangrijke rede over bovenstaand onderwerp gehouden.

Algemeen is men thans overtuigd, dat de fabriekmatige boterbereiding voordeelen boven de eigen botermakerij heeft.

- a) De economische beteekenis van de coöperatie in de zuivelindustrie was 't uitgangspunt van zijne beschouwingen. De coöperatie verdient de voorkeur boven de particuliere vereeniging, wijl bij de eerste de rente voor het bedrijfskapitaal kleiner is en de aflossing beter kan geregeld worden. Bij de particuliere fabrieken moet de ondernemerswinst worden afgetrokken, wat bij de andere niet behoef.
- b) De sociale beteekenis der coöperatieve zuivelfabrieken kwam daarna aan de orde. Volgens spreker zijn deze instellingen de centra der algemeene ontwikkeling. Zij kunnen voor andere corporatiën als model dienen. De verhouding tusschen werkgever en werknemer kan in alle opzichten goed zijn. 't Is in 't belang van de fabriek zelf, dat den werkman een goed loon wordt uitbetaald. Bovendien kan de coöperatie haar werklieden verzekeren tegen ongelukken en invaliditeit, benevens de zorg voor den ouden dag wegnemen. Door een bond van coöperatieve zuivelfabrieken is men in staat de inkoop in 't groot zeer voordeelig te doen.
- c) De zuivelfabrieken en de veehouding ('t fokken) werden nu behandeld. Er is door velen beweerd, dat de zuivelfabriek de oorzaak is geweest, dat de kalveren in slechtere conditie zijn geraakt. Met kracht kwam spreker tegen deze stelling op.

't Is voor de fabrieken niet doenlijk de karnemelk voor het fokken der kalveren aan de melkleveranciers terug te geven; daar ze dan een van de voordeelen, die ze boven den landbouwer-botermaker hebben, zouden prijsgeven. In plaate van de karnemelk heeft de fabriek echter een ander surrogaat: de zoete ondermelk, een voedsel dat met de moedermelk meer overeenkomt dan de karnemelk. De kalveren, op doelmatige wijze met ondermelk gevoed, zullen in minstens even goede of betere conditie komen dan de met karnemelk groot gebrachte kalveren.

Hoe beter kalf, hoe beter koe, en daar meer en meer naar 't vetgehalte wordt uitbetaald, zal men alleen de beste koeien dienen te houden en hiermede verder moeten fokken.

De conclusie van deze schoone rede was, dat eene welingerichte coöperatieve zuivelfabriek de voorkeur verdient, zoowel ten opzichte van de oprichting, de aflossing van 't benodigd kapitaal en de exploitatie. Op maatschappelijk gebied kan ze strekken tot voorbeeld voor de veefokkerij is ze een machtige factor en een steun in de financiën.

¹ F.E Posthuma was van 23 mrt. 1898 tot juni 1899 secretaris van de Friesche Coöp. Zuivelbond

INGEZONDEN.

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag.

Mijnheer de Redacteur!

In uw no. van den 3en Mei j.l. komt voor het verslag van eene voordracht, die door den heer F. E. Posthuma over bovenstaand onderwerp werd gehouden in de 86e vergadering van de Maatschappij van Nijverheid in het Westerkwartier. Bij de lezing van dat verslag herinnerde ik mij onwillekeurig, hoe ik ruim 20 jaar geleden, in dezelfde Vereeniging en in dezelfde zaal, sprak over fabriekmatige zuivelbereiding, en constateerde ik bij mij zelf de groote verandering die sedert dien tijd plaats had. Destijds kon ik bij mijne aanbeveling er niet in sla-gen eenige belangstelling voor het onderwerp op te wekken en thans is de zuivelbereiding, in de noordelijke provinciën, voor een groot deel, van de boerderij verhuisd naar de fabriek.

Intusschen, het is mijn doel niet, M. de R., de aandacht van uwe lezers te vragen voor oude herinneringen. Ik wensch uwe gastvrijheid in te roepen voor eene opmerking, die de lezing van genoemd verslag mij in de pen geeft. De oude herinnering dient mij alleen om er een zeker recht uit te putten ook thans nog eens een advies te geven.

De heer Posthuma had bij zijne voordracht blijkbaar ten doel den lof te zingen van den coöperatieven vorm van fabriekmatige zuivelbereiding. Mijne opmerking nu is deze, dat beschouwingen als door den heer P, gegeven:

1. onbillijk zijn tegenover de particuliere nijverheid,
2. niet voldoende worden bewezen, en
3. oorzaak zijn dat het hoofddoel van de fabriekmatige zuivelbereiding uit het oog wordt verloren.

Het zij mij vergund deze stellingen kort te bespreken.

1. Tot toelichting van de eerste stelling wijs ik er op, dat toen omstreeks 1878 in verschillende kringen de wenschelijkheid van fabriekmatige zuivelbereiding werd besproken, aan de eene zijde warm werd aanbevolen en aan den anderen kant even warm werd bestreden, *nergens* de belanghebbenden er aan gedacht hebben, om door *coöperatie*, door *samenwerking*, de proef te nemen. Die proef-neming heeft men eenvoudig overgelaten aan particulieren. Die particulieren hebben kennis tijd en geld beschikbaar gesteld om de eerste fabrieken op te richten. Zij hebben gedragen de *volledige risico*, de kans op mislukking.

Toen die eerste fabrieken de proef hadden doorstaan, zijn ook langzamerhand coöperatieve fabrieken, in min of meer zuiveren vorm, opgericht. Uit een oog-punt van algemeen belang hadden die coöperatieve fabrieken niet alleen recht van bestaan, maar waren zij, op goed gekozen plaatsen daargesteld, een zegen. Zij schiepen de, concurrentie, die voor den bloei en de ontwikkeling van iedere nijverheid noodzakelijk is. Maar dat geeft nog geen recht, om ze tegenover particuliere fabrieken zoo in de hoogte te steken, want zij zijn in alle opzichten eenvoudig die particuliere fabrieken nagevolgd. Als het waar is, wat de heer P.

beweert, dat de fabriekmatige zuivelbereiding de voorkeur verdient boven die op de boerderij, dan is hij *grof onbillijk* tegenover de particuliere fabrieken, die aan den coöperatieven vorm *den weg hebben gewezen*.

2. De voortreffelijkheid van den coöperatieven vorm is niet voldoende bewezen. De heer P. vertelt, dat de coöperatieve vorm de voorkeur verdient uit een oeconomisch oogpunt. 'k Snap dit niet recht. 'k Zou deze bewering aannemen als er bestond monopolie, overmacht of zoo iets. Daarvan is echter in onzen tijd geen sprake meer. Volgens mijne opvatting moeten bij eene gezonde fabrieks-ondernemmg betaald worden: de verrichte arbeid, de vakkennis, de handelskennis en moet tevens volgens de nog heerschende begrippen, het kapitaal eene billijke rente ontvangen. 'k Meen verder, dat het succes afhangt van bekwaamheid, toewijding en werkkrachten, maar dat de vorm, waarin de nijverheid wordt uitgeoefend, daarop geen invloed heeft:

Verder beveelt de heer P, den coöperatieven vorm aan uit, een sociaal oogpunt. Coöperatieve inrichtingen zijn centra's van ontwikkeling, ze bevorderen de goede verhouding tusschen werkgever en werkmán, betalen een goed loon, ze kunnen de werklíeden verzekeren tegen ongelukken en invaliditeit en de zorg voor den ouden dag wegnemen. Zij zijn in staat (dit is minder een sociaal belang) in 't groot zeer voordeelíge inkoopén te doen. De heer P. zal zeker in zijn voordracht deze punten nauwer hebben toegelícht en het doet mij leed dat in het verslag die toelíchting ontbreekt. Immers, voor het groote publiek, dat alleen het verslag onder de oogen kříjgt, lígt in deze opsomming als 't ware de beschuldiging, dat de positie van den werkmán bij de particuliere fabrieken minder gunstig is. 'k Neem de vrijheid die bewering vrijmoedig tegen te spreken

De behandeling die de werkmán ondervíndt, zijn loon, de zorg voor verzekering bij ongelukken enz de maatregelen ten zijnen behoefte bij ziekten en invaliditeit enz. dat alles hangt niet af van den vorm waarin eene nijverheid wordt uitgeoefend, maar van de beginselen van rechtvaardíghed, billíkhed en wel begrepen eigenbelang van hen, die de nijverheids-onderneming besturen. Ja, ik ga verder. De heer P. heeft, misschien zonder opzet, in het publiek de particulier, zuivelfabrieken ten opzichte van hunne verhouding tot den werkmán in een minder gunstig daglícht geplaatst en ik neem hier de vrijheid, in het publiek den heer P. het bewíjs te vragen voor zijn beweerén.

Dat bewíjs kan geleverd worden wanneer de heer P, wil publiek maken de werkloonen die *over het algemeen* in de coöperatieve zuivelfabrieken worden betaald? benevens de maatregelen die genomen worden bij ziekten, ongelukken en invaliditeit en de voorzorgen die er bestaan voor den ouden dag. Is de heer P. hiertoe bereid, dan verbind ik mij om naast zijne gegevens te plaatsen die van eeníge particuliere fabrieken. Het publiek kan dan beoordeelen of míjne tegenspraak gemotiveerd is.

3. Míjn laatste stelling is, dat door beschouwingen als die van den heer P., het *hoofddoel* van de fabriekmatige zuivelbereiding uit het oog, wordt verloren. De fabriekmatige zuivelbereiding is geboren uit den drang der omstandígheden. De uitbreiding der boterbereiding in Holstein, Zweden, Finland en vooral

in Denemarken was drukkend voor de Nederlandsche boterbereiding. De groote vlucht der kaasindustrie in Noord-Amerika bedreigde onze kaasindustrie. Wij ouderen, wij meenden indertijd, dat het beste wapen voor Nederland tegen die machtige concurrentie zou zijn: een ernstig streven om uitstekende producten te vervaardigen en, dat een hulpmiddel voor dat doel lag in de fabriekmatige bereiding, wanneer meerdere kennis, betere werktuigen enz. aan die fabrieken werden verbonden. Dat was ons *hoofddoel*. En dat moet, wanneer wij het belang van onze industrie goed begrijpen, nog ene hoofddoel zijn.

De vijanden toch die onze nijverheid heeft, zijn niet verminderd, maar integendeel aanmerkelijk uitgebreid. Zoowel in Europa als in andere wereldeelen is het aantal concurrenten vermeerderd. Andere moeilijkheden zijn ons in den weg gelegd, door het scheppen of verhoogen van inkomende rechten op onze productie door verdenking omtrent de zuiverheid dier productie. Op verschillende wijze worden door onze concurrenten onophoudelijk middelen be-raamd om onze industrie te belemmeren. Ons aller gemeenschappelijk belang eischt van ons daartegen te strijden en die strijd moet gebaseerd zijn op de ontwikkeling onzer industrie door het streven naar betere grondstof, meer volmaakte producten, naar het hoog houden van onzen eerlijken naam en door pogingen om in ons eigen land de belangrijkheid en de beteekenis onzer industrie meer bekend te maken. 'k Durf beweren dat, bij dit streven, de particuliere fabrieken niet de minste plaats innemen en zolang zulks het geval is, kunnen zij aanspraak maken op achting en waardeering en is iedere bestrijding ongemotiveerd.

Coöperatieve en particuliere fabrieken kunnen uitstekend naast elkaar bestaan. Door eene loyale onderlinge concurrentie zullen zij wel zorgen dat ieder die bij het vak betrokken is, zoowel de producent der grondstof, als de personen die bij de nijverheid zelve werkzaam zijn, hun rechtmatig aandeel in de opbrengst ontvangen en voor allen zal die opbrengst stijgen naarmate het genoemde hoofddoel wordt nagestreefd. Zoekt men echter zijn kracht in onderlingen naijver, in jaloezie in twisten over den vorm der nijverheid, dan zullen al de betrokken personen daarbij schade lijden en de algemeene ontwikkeling der nijverheid zal er door worden geremd.

U, M, de R., dankende voor de plaatsing, toeken ik hoogachtend,
Uw Dw. Dnt.,
J. RINKES BORGER.

Den Haag, Mei 1899.

De zuivelbereiding op coöperatieven grondslag.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur !

Hoogt aangenaam zou 't mij zijn zoo het volgende in uw blad werd opgenomen. Het is minder een antwoord aan, dan wel eenige kantteekeningen bij het stuk van den heer Rinkes Borger, voorkomende in de courant van gisteren.

U bij voorbaat dankende,

UwEd. dw. Dn. ,
F. E. POSTHUMA.

Leeuwarden, 11 Mei 1899.

1. Het geheele stuk is gebaseerd op het *verslag* van mijn rede en niet op de *rede zelf*. Bij het lezen van het stuk van den heer B, krijgt men den indruk als-of ZEd. Precies weet wat ik gezegd heb en daar dat niet het geval is, wat hij zelf reeds zegt, was het misschien wenschelijker voor den heer B, en beleefder tegenover mij geweest zoo hij aan mij persoonlijk inlichtingen had gevraagd.

2. De heer Rinkse Borger is commissaris of adviseur, in ieder geval belanghebbende bij de Nederlandsche Maatschappij voor kaas- en roomboterfabrieken (met fabrieken o.a. in Friesland te Sneek, Bolsward, Oosterlittens en Oudega). Genoemde heer is dus direct of indirect particulier fabrikant, waardoor zijn schrijven in eenigzins juister licht wordt geplaatst.

3. ginds 1896 heeft in Friesland het aantal coöp fabrieken dat der particulieren overvleugeld en sinds 1897 is de hoeveelheid melk die in coöperatieve fabrieken verwerkt wordt grooter (zie jaarboek Ned. Coöp. Bond, bladz. 333). Door een en ander is voor de particuliere fabrieken de concurrentie scherper geworden.

4. (De beschouwingen zooals door mij zijn gegeven, zijn oorzaak, dat het hoofddoel van de fabriekmatige zuivelbereiding uit het oog wordt verloren.)

In mijne rede heb ik met betrekking tot deze quaestie gezegd:

„Er is een tijd geweest waarin men op vergaderingen kon hooren lezen over de voordeelen der fabriekmatige zuivelbereiding. Die tijd is (althans voor mij) nu voorbij.”

Als ik op een zekere plaats een pleidooi zou houden voor het oprichten van een coöperatieve fabriek en men was daar ter plaatse nog zoo achterlijk, dat men de voordeelen der fabriekmatige zuivelbereiding nog niet had hooren bespreken, dan zou ik gedwongen zijn speciaal daarover te spreken. Op de plaats echter *waar ik nu stond* sprak ik bovenstaande woorden, daar ik minder gewenscht vond *daar ter plaatse* de voordeelen, voortvloeiende uit het hoofddoel der fabriekmatige bewerking, op te sommen. Naar ik hoop zal mijn geachte criticus de ineenzetting van een rede die *ik* uitspreek wel aan *mij* willen overlaten.

De vraag welke ik wenschte op te lossen was dan ook niet

„fabriekmatige verwerking of boter en kaas op de boerderij maken?” maar

„coöperatief- of speculatief fabriekmatig verwerken ?”

5. Sprekende of denkende over fabriekmatige zuivelbereiding stel ik mij steeds op het volgende standpunt:

a. Het bedrijf van den boer houdt niet op bij de melk, maar bij de boter en kaas;

(Als zoodanig) is het overgeven van de melk aan een particulier fabrikant op landbouwkundig gebied een ziekelijke toestand;

b. in een coöporatieve fabriek zijn grondstof en product onafscheidelijk aan elkander verbonden; in een particuliere fabriek vult de boer zijn zak door de grondstof, de fabrikant door het product. De boer zal voor de melk dus steeds zooveel mogelijk willen hebben, de fabrikant zoo min mogelijk geven.

Dat de heer Borger zich met deze stellingen niet kan vereenigen, is uit den aard der zaak begrijpelijk; wenscht hij daar evenwel tegen op te komen, dan is het naar mijn meening in een vakblad voor zuivelbereiding beter op zijn plaats.

6. In mijn beschouwingen was ik onbillijk tegenover de particuliere nijverheid. Nogmaals, waarde heer Borger, gij weet totaal niet wat ik heb gezegd, doch alleen wat er in het korte verslag staat.

Als ik, zooals onder 4 gezegd, praten moest over ‘t fabriekmatig verwerken, als-zoodanig zou ik niet nalaten hulde te brengen aan die energieke mannen, die voor de fabriekmatige zuivelbereiding het initiatief namen, en onlangs heb ik het een anderen spreker bij het oprichten van een coöperatieve fabriek ook hooren doen. Wij eeren dus die mannen, maar zijn toch zoo vrij thans te denken aan het rijmpje:

„Er is een tijd van komen en ook een tijd van gaan”.

De heer Borger weet immers evengoed als ik, dat de coöperatie in het algemeen maar vooral onder den boerenstand in 1878 niet op die trap stond als nu; dat de particuliere nijverheid voor ging was een gevolg van de omstandigheden en, naar ik hoop, niet schadelijk voor de particuliere fabrikanten. Dat particulieren voorgingen is echter voor mij hoegenaamd geen motief om zo op het oogenblik, *sprekende van de belangen der landbouwers*, niet achter te stellen bij coöperaties.

7. (De voortreffelijkheid van den coöperatieven vorm is niet voldoende bewezen.)

Al weer hebt gij mij gehoord?

Dat gij deze bewering niet snapt spijt mij, want gij had u slechts even af te vragen, wie is de spreker en voor wie sprak hij, dan had gij de oplossing gevonden?

Zeër zeker hangt het succes van een nijverheid niet af van den vorm waarin ze wordt uitgeoefend n.l. als men dit feit, als geheel alleen staande beschouwt, maar.....

Eenige boeren zullen gezamenlijk hun melk verwerken, en nu hangt *hun succes wel af van den vorm* (niet der nijverheid) maar *der onderneming* waar dat verwerken geschiedt.

8. (Onder de sociale voordeelen staat:

„Zij zijn in staat (dit is minder een sociaal belang) in het groot zeer voordeelige inkoop te doen.)

Die inkoop als zoodanig heb ik behandeld bij de economische voordeelen. Toen ik echter bij de sociale voordeelen er op wees, dat iedere coöperatieve fabriek *verplicht* is een goed loon uit te keeren (waarmede ik indirect reeds heb laten hooren, dat dit niet bij iedere ooöperatie het geval is) en er verder de aandacht op vestigde dat *te weinig loon* voerde tot allerlei ongerechtigheden, had ik om dit laatste te bewijzen die gemeenschappelijke inkoop weer noodig (wanneer ik dit geheel duidelijk zou maken word ik te breedvoerig, naar ik hoop neemt de heer B, dus met deze verklaring alléén genoegen) en, dat was zeker de oorzaak, dat het, onder de sociale voordeelen terecht kwam.

Verder staat met betrekking tot het loon enz..... in mijn rede:

„Verder *kan* een coöperatieve zuivelfabriek, door de behandeling van haar personeel bewijzen, wat op maatschappelijk gebied de juiste verhouding is tusschen werkgever en werknemer” enz.

„Het is daarom *noodig*, dat aan het personeel van dergelijke fabrieken worde uitgekeerd een goed loon; dat ze verzekerd zijn tegen ongelukken en invaliditeit en dat de oude dag niet meer een waar schrikbeeld voor hen is.”

In dat *kan* ligt ten eerste opgesloten, dat ik aanneem dat er coöperaties zijn waar te weinig loon betaald wordt.

„Maar verder heb ik met dat *kan* niet willen zeggen, dat een particuliere fabriek dat niet *kan*. De groote quaestie in deze is:

Eene coöperatieve zuivelfabriek, die dat bewijs nog niet heeft afgelegd, hoeft volgens mij *haar roeping* nog niet vervuld.

Ten slotte een welgemeend verzoek aan den heer Borger, om, als ik weer eens ergens spreek en een kort verslag in een courant wordt opgenomen, niet terstond mij, maar den verslaggever aan te vallen. Uit den aard der zaak kunnen dergelijke verslagen niet zeer lang zijn en kunnen dus de bewijzen van menig gezegde niet opgenomen worden. Wilt gij dan met mij persoonlijk daarover van gedachten wisselen, dan ben ik daartoe zeer gaarne, bereid.